

КАДАРДАРДА ХОЮМ ЧАРАШ

Хой малды бодуруче чүктүрү чарас болгондор. Ынчаага аныгы үнени байдалдарында мал ажылында-да коз чүе-инек бүрүзүндөн саял адыр сутту баа дужаар малдын ортумак дендизин көздөдүр болуп. Оз чорук мал бажынык шынар остоанын сайыраңгайжыларын, уксалжы-дыкта ажылын экижидерин, бедик продуктууг уксалжы-нын малдарын өстүрерин бирги черегини сорулгазы кы-дыр салып турар. Ынчаага мал чегинерин бодуручин дыка көздөдүр, алардын шынарын бедилерин болгон чеп ажылыларын база баш узур көрүп турар.

(СЭКП ТК-нын май (1982 ч.) Пленумунга эш Л. И. Брежневтин илеткелинен).

ДЕМДЕГЛЕП ТУРА...

СЭКП ТК-нын (1982 чыл) Пленумунун шийтирлерин, алда СЭКП ТК-нын Чыгыш секретары эш Л. И. Брежневтин «1990 чылга чедир үдө ССР-ини Азы-чеп програм-манын болгон ону боттан-дырар талашы-биле темчегер дугайында» илеткелине сал-дынган сорулгаларын респу-бликанын хойжулары боттары-нын ажыл-чорутулгаларына үдүртүлгө бодуруган ажыла-дыр туралар. Он бирги беш чы-зын ийити чылында респу-бликанын хойжулары 2760 тонна дүктү, 1060 тонна хой адын күрүгө сазар соци-алисттик хүлээлени алган. Бо узур сорулганы күсөдир тө-дөжө, 840 муз хойну кыргыз болгон бир баштан-на 2,2 ки-лограмдан өвөш аяас дүктү адыр ужураут.

Хемчикте «Шекпэр» совхоз-тар дүк сазар планын даал-галарын оранчөк ажыр күү-сеткилден.

Малдын баш санын болгон төдүн камгалап өстүрер талашы-биле бедик көргүзүлгө чедип алган, социалисттик чарышка тилекчи болгон хой-жуларын, өшкү кадарчыла-рынын аттарын бөтүн, наа-дын хүнүн, мактап адыр өөрүнчүт-дүр. Чөөн-Хемчик ра-йонда «Октябрь 30 чылы» совхозтун дуржулгалыг хой-жузу, Күш-ажылдын Кызыл Тук орденин экилекчиси Ан-Хас Олар төрүүр 100 хойга онааштыр 130 хураган-ны камгалап, өстүрер бол-гон хойдан-на 2,2 кг дүктү кыргалган. Узур-Хем район-ду «Күш-ажылдын хостуу» сов-хозтун өшкү кадарчысы Вале-рий Чымыл-оол 100 өшкү-ден-не 136 аянын камгалап, доруктуган, өшкү санынган 900 грамм дүктү кыргалган. Олар республикада ан бедик көргүзүлгө чедип ал, мал-чынар чарыжыга тилекчи болганар.

Оз ышкыш «Алдан-Маалыр» совхозтун мурнакчы хойжу-лары Боржак Маалыр-оол 100 хойга онааштыр 125, Сарылар

Делгер-оол — 124, «Тес-Хем» совхозта Кочалы Сувак-оол — 125, «Искра» Валерий Хо-валы — 120 хураганнын камгалап өстүрерин, дүк кыр-гыр планнарын баа багыт аяас күсөткөсүн. Шак ыш-дык бедик көргүзүлгө чедип алган мурнакчылар дыка хой. Чыгыс-ла «Алдан-Маалыр» совхозтан беш 21 хойжу тө-рүүр 100 хойга онааштыр 90-дан 125 чедир хураганнарын менди доруктуган.

Шөр малдын баш санын болгон өн төдүн менди кам-галап, доруктуган талашы-биле багыт аяас көргүзүлгө чедип алган районнар, «Ажыл-адырлар» болгон бригадалар баа-да аяас өвөш. Чыжа, Эрзин районун хойжулары төрүүр 100 хойга онааштыр 84 хураганны, Тес-Хемини — 83, Чөөн-Хемчиктин — 81, Монгуш-Тайганын 76, Ба-рыш-Хемчиктин — 75 хура-ганны камгалап өстүрер. То-рүүр 100 өшкү, хойга онааш-тыр «Кызылгар» совхоз 96, «О. Шынаа», «Искра» совхоз-тар — 93, «Тоора-Хем», — 92, «Тилеке» — «Тере-Хед» сов-хозтар — 90, «Большее» — биле Ленин аттыг совхозтар — 89, «Мөрө» совхоз — 87 аяны,

хураганны камгалап, дорук-туган.

Хойжу бригадалар чары-жыга баа-ла «Алдан-Маалыр» совхозтун бригадалары шылааран. Ында Чечетин бригадалары (бригадир М. Мон-гуш) 100 хойдан-на 110, Ор-ш-Шол бригадалары (бригадир С. Ооржак) — 105, «Чыраа-Бажы» совхозтун Узур-Хем бригадалары (Б. Куулар) — 103, Чыргакы бригадалары (бригадир О. Олар) — 100 хураган-ны камгалап өстүрер, чүгө Чөөн-Хемчик районда, аяас, а харын республикада мурну-кү чөдө чоруп турар.

Ынчаа-да эртен чызын чыкы камгалап өстүрер болуп, чымык черлерге кыштагалы-кын берге эртин, мал чегинер чедип алып турган-биле азын хой районнар, совхоз-тар, бригадалар, тус-тус хой-жулар, кадарчылар малдын баш санын, чаш төдүн камга-лап алырынга чедип чөк болуларан. Танды, Бин-Хем, Ошур, Узур-Хем, Кызыл рай-оннарын малчынарын 100 башка онааштыр чүгө 53-70 аяны, хураганны, 12 ажыл-адынны малчынарын — чүгө 45-70 аяны, хураганны камгалап, республика денне-

линге безин четтөөнөр. Оларын иштинде «Өк» сов-хоз 48, Көдө ажыл-адынын дуржулга станциясы 57, «Ени-сей» совхоз 59 хураганны 100 хойга онааштыр камгалап алган. «Өк» совхозтун Тар-лаг бригадалары 100 баш тө-рүүр мал бүрүзүндө 3% узур бригадалары 45, «Комму-низмче орук» совхозтун Бора-Шай, «Бай-Тал» совхозтун Хемчик-Бажы бригадалары 51 аяны, хураганны камга-лап өстүрер, чарышка сөз-гү черлерин азын. Мал төдү камгалап алырынга республика деннелинге чет-төөн совхозтарын, бригад-ларын өн-даа ынай алап бо-лур. Үк коллективтерини чүртүктүлүр, мал ажылы-нын тускай эртенчилерин, малчынар боттары-даа моон чөгүр түннелин үндүрүп, моон сонгаар ындыг четтө-терин катанас даш кызы-мккай ажылаар ужураут.

Наалымга чыгып келген бо хүнүвүсте чедип алган чүд-дерини демдеген, байыр-лап тура, мурнувуста салы-ган сорулгаларын баа катан сактып, аларын боттанды-рынын аргаларын чүгө адыр

ужураут бис. А кызыр ажы-лар дыка хой болгон. Малдын эмгекчилик, чүгө азын, ол ышкыш хураган «өздөдү» түргө дооскат, чыгы тазы-рымчалыг үдө малды эки се-миртин адыр-биле тайга че-рлерге чайлагалдып үндүрү-чүгө. Улаштыр-ла төрүүр хойну адыржилтеге болгон тарып бооздылгага белеткэр, тарып пунктуларын өй-шанда септеп, адыр-херек-селдерин өмөкөп, уксалжы-малды белеткеп, ажаалда-азыралын экижидер херек.

Оз ышкыш хойжулар, кадар-чылар — бүтү малчынар мал чегинер белеткээрине иле-пейлг кыргып, боттарынга беринген планын даалгалар-ны ажыр күсөдир даш кү-женишкенин ажылаары бо-лор кыштагалыкка баш узур эки белеткенип адыр-лаш кыштагалар септелгезин чөгүр өйүндө шынарыг чор-улары чүгө. Мал продукту-ларын бодурун болгон кү-рүгө сазарын көздөдүр, кыштагалыккын эки эртин-дери бо бүгүдөн узур чеге-зи-биле хамааржырын утлаалы-нар.

Ч. ХЕРТЕН,
Тыва АССР-ин «Көдө» ажыл-адын министрствозун хой ажылынын килди-зинин начальниги.

ПЛАННАР КҮҮСЕЛДЕЗИ (ХУУ - БИЛЕ)

Ажыл-адылдар	Чыл планы июнь 1-де малдың баш саны		Чыгыч чыл планы июль 1-де		Чүс баштан онун, хураган	
	Хой	Өшкү	Хой	Өшкү	Хой	Өшкү
Республика	127	123	140,8	76		
«Төдө»	142,4	127	178,6	76		
«Бай-Тал»	128,4	116	125	71		
«Кара-Хем»	132,5	128,5	126	72		
«Мурнакчы»	146	113,2	190	77		
«Малчы»	131	130	143	75		
«Мотон-Бурен»	139	140	98,6	83		
«Барлык»	130,6	115,2	133,3	82		
«Шекпэр»	123,2	200	203	73		
«Хемчик»	121,5	102	180	77		
«Дон-Терезин»	138,3	119	152	69		
«Торгалыг»	128	124,4	184	72		
«Кызыл туку»	227	90	148	76		
«Коммунизмче орук»	116,5	103,4	147	68		
«Ан-Чыраа»	44	—	—	72		
«Сүт-Хед»	148,3	120,3	230	76		
«Чыраа-Бажы»	142,2	250	139	84		
«Тыва»	—	—	250	—		
СЭКП-ин XXII съездин аттыг	142,7	—	187	84		
«Большее»	139,7	162	143	89		
«Алдан-Маалыр»	138,6	128	134	86		
«Искра»	88,5	142	144	93		
«Октябрь 30 чылы»	133,5	136	203	84		
Кара Марк аттыг	150,5	107	179	74		
«Хемчик»	139,5	121	135	72		
«Найрал»	122,6	129,3	108	69		
«УТКА 25 чылы»	116,8	—	118	66		
«Узур-Хем»	125,2	106,6	110	70		
«Күш-ажылдын хостуу»	140	116,3	152,5	83		
Лидов аттыг	108,4	108,6	203	66		
«Ан-Тургут»	133	124	132	71		
Тока аттыг	143	—	137,5	82		
«Россия»	143	—	70	57		
СЭКП-ин 50 чылы аттыг	131	—	—	70		
«Революциянын чал-быжыг»	115	—	—	78		
«Коммунизмче херек»	127	—	110	73		
Дуржулга станциясы	109	—	—	71		
«Өк»	102,5	—	—	48		
«Саян»	110	—	—	76		
«Шыналг»	—	—	—	—		
«Кызыл тараачы»	125,4	—	—	74		
«Хадчы»	114	—	—	71		
«Тоора-Хем»	110,3	—	—	92		
«Май 1»	96,6	—	—	—		
«Совет Тыва»	—	—	606	—		
«Бурган»	104	—	501	72		
«Кызыл туку»	100	—	203	70		
«Бурен»	148	—	148,3	84		
«Ленинче орук»	137,6	—	143,3	65		
«Узур Октябрь»	134	—	107,5	81		
«Башкы»	127	—	206	59		
СЭКП-ин XXV съездин аттыг	91,5	—	64	83		
«Тес-Хем»	135	116	140	74		
«О. Шынаа»	143	—	128,6	93		
«Кызылгар»	138,4	—	127,3	96		
«Чодураа»	128	—	175	84		
Ленин аттыг	134	—	144	89		
«Мөрө»	131,5	—	134	87		
«Нарын»	130	—	149	83		
«Чая орук»	136	116	163	86		
«Бек-Тей»	—	—	—	—		
«Сукпал»	—	—	—	—		
«Кара-Хаак»	120	—	190,7	79		
«Тилеке»	125	—	127,7	90		
«Шамбалыг»	118,6	108,5	102,5	70		
«X Узур хурал»	125	117	119,6	75		
«Тере-Хед»	141,3	—	196	90		

Наадымның киржикчилери

Бистиң республиканын су-рагыл малчынарын бирээ-зи, Ленин болгон Октябрь, ре-волюция орденинниң эки-лекчиси Намбар-оол Хенче-На-реевич Монгуш пенсияме үнүп тура кадарган хоюн уруу Күнзөңмаага хүлээлг берген. Дуржулгалыг малчынын уруу Күнзөңмаа Намбар-оолона Монгуш адамын изин итеп, Вүр районун мурнакчы хой-жуларын санынга кирип,

республиканын малчынар наадымның киржикчизи бол-ган.

Вүр районун «Коммуни-змче орук» совхозтун анык хойжуу К. Монгуш бо чылын төрүүр 100 хойдан 103 хура-ганны онча-менди камгалап алган, бир хойдан-на ортума-биле 2 килограмм 400 грамм дүктү кыргаш, күрүгө ду-жааган.

УС-ШЕВЕР МАЛЧЫН

Өг дээрге тыва чоңуң шат-төгүдөн тура эдиле келген төрөөн үдөңг оран-савазы. Амгы үдө өг-малчынары тышылбастан бар чылар ажыктыг оран-санын бир-роон. Олар чыгы үдө кадар-ган малын ангы-ангы чары-ге олар содуп, эки семиртин адыр даш сенин өштүг тайгалары көкүп чорутар-да өн баа калы ан адыр. Ону бир черден өске черге көкүрерин белен, чүдүрү алдыга, хой чер өдөөсө, чык. Чая черге барган дичерге, баа үр үс чарыжыга кал-ган. Ынчаага алаа херекте ба-за улагыл турар.

Амгы үдө наас-чараш, эки шынарыгтыг кызыр үс-шөв кыжылар баа хоар-таан. А бо үнени аныктары-нын арасында хараача, ылаа деп өстөрүн утказын беш бибестер хой.

Даш Кирович Олчанмай — оа мергежиди шийгөдип алган үс-шөв кыжыларын бирээ. Оң өш-өшү, чыгыс чер чурттугалары алаа чедип келгеш, чаа өг кызыл бээр чыгыны бо-ла кырыр бээрлер. Ынчаага он «Найрал» сов-хозтун азын хой малчына-рын чыгып күсөткөсүн. Оң кылган малын чыгып күсөткөсүн, баа үр үс чарыжыга кал-ган. А кымык үдө малчынары чүгө херек өт-алт дашы согарын талашы-биле бедик мергежид-диг даган.

Монгуш Олчанмайын кол мергежиди үс-шөв, дарган кыжы-дар аа ден-даа бойл бээр чадар. Оң кол мерге-жиди — малчы. Чалааны, дарганаары дээр-ле оон бачым иштин бичин-ле хо-с-тут үдөңгө согураар ынак чүгүл.

Даш Кирович өвүн ип-ти Ина Айымысва-биле кады ам 23 чыл үдүтөл чөк

чүе — кызымккай ажылаан хаймаарын. Бисти кылган аялымысты чоңуус үдөңг, шынаал-мактап турар.

Мэп бичи-даа болза кы-зыл чоруткан аялымын сов-хоз чыгы бедик үдөңг. Күш-ажылдын Кызыл Тук ордон, «Күш-ажылды шыл-ла» деп медаль-биле ша-налынга салып-сестикчилде бердинген, күрүгө херек даш бүтү күжүр харам то-на алаа берип, үндүргөниң ачынды чедиптир чедип келер. Ынчаага кол-да

чиз болгон ангы-ангы чыл-дарда социалист чарытын тилекчил болуп келген. А бо чылын «Найрал» совхоз-тун дирекциясы эки аямы даш Ина Айымысва-нын Моол Арат Республикаже аны-чорук кызыр үдөңг-биле ша-наал.

Дуржулгалыг малчынар кызыр чылын моон-да бедик көргүзүлгө чедип адыр со-рулганы боттарынын мурну-да салып, ажылаан дуржу-лар.

В. ЧАДМБА,
ЧУРКА: хойжу Л. К. О-чанмай.

Ыраккы Монгуш-Тайганың «Мотон-Бурен» совхозунуң хоочун кадарчыларының би-разын Салжак Павлович Лоп-сан мал ажылында ам 30 ажыг чыл болуп турар. Мон-гуш-Тайганың агаар-бойдуу дөшкүн, берге болза-да бедик арга-дуржулгалыг малчын

бүрүдө эки көргүзүлгө чедип ап келген.

ССР-иниң тургустунганын-дан бээр 60 чыл болуп оюнга күш-ажылчы чедиптирлер-лик ужуражып, малчын төрүүр 100 хойдан 100 хураганны доруктуган.

В. ЧАДМБАНЫҢ фотолары.

ЧЕДИШКИННЕРЛИГ УТКУДУМ

Бистиң «Күш-ажылдын хостуу» совхозтун Элдин-Хем салымынын малчынарын, бү-гү совет узус-биле бир дөмөй, СЭКП ТК-нын май (1982 чыл) Пленумунга эш Л. И. Брежневтин илеткелине болгон Пленумун шийтирлерин ба-за өн баа-да Азы-чеп програм-манын ийи-биле чүгөдүрүп хүлээп алган.

Мянган бистер анаа ха-рым кызыр Төрөөн чүртү-вустун моон-даа сонгаар узак чечектелинкини даш эки ажылаар ужураут бис. Мен бөдүм өн бирги беш чылым баштайгы болгон ийги чы-лында багыт аяас түнөөлөрин чедип адым.

Эртен чылын төрүүр 100 аямын 131 аямы менди камгалап, өстүрүп алган, бо чылын он-даа бедик көргү-дүгүт ажылаар сорулганы болушун мурнуга салган, карак кызыл ажылаалы.

Бо чылын төрүүр 100 өш-күгө онааштыр 136 аянын онча-менди камгалап алган, бир өшкүдөн-не ортума-биле 900 грамм дүктү кыргаш ал-дым. Үр чыларда мал ажы-лыга ачылдып келгеш, өшкү малдын баш санын өстүрер, оң продуктуулук бедилер та-

Мурнакчыларга сөс КИЖИ БҮРҮЗҮНДӨН ХАМААР ЖЫР

Он бирги беш чылын ийги чылынын планын ооадаларын чедиптирлерин кууседир даш, «Октябрь 30 чылы» совхозтун малчына-ры чылын эгезинде бээр-ле күженишкенин көмөктөш. Ина Айымысва-нын СЭКП ТК-нын май (1982 ч.) Пленумун ший-тирлерин баа алаа хүлээп ал-ган чуртун Азы-чеп про-грамманы аларын чаа-чаа-ажыл-херектерге улам хей-аыт кыргеш.

Республиканын малчынар наалымга кыргаш эртен даш, малчынар эртен ая-ларга социалист чарытын калбартышкан, карак кызыл ажылаан. Наалымнын хүнү-дө ажыл-адынын чымык көргүзүлгө чедип келер боду. Бирги чартык чыла малчынар шынаал-ла хөдүп көмөктөш. Чартык чыла күрүгө аыт дуржу-нын планы 107,6 хуу кү-сөткөсүн азы 59 центирин ажыр сактап. Сутту баа-да чартык чыла наалымнын ажыр 9,3 центирин кыргеш. А дүк сазарын планы 2,3 катан ажыр күсөткөсүн.

Базуу хойжу киж бол-за

менди адымган. Мыйыстыг бода мал эртен чыла узур 1,8 хуу, а саяр инек — 16 хуу өздөдүр болгон. Бисти со-вхозтун малчынары наалым-нын ындыг көргүзүлгө ут-кун турар. «Эки кылап ажыл — азын чыгыс ис» деп үдөгөр чүгө бар. Найрал наалымга бедик көргүзүлгө ужуражып, кижиял сет-кел-сатылынга өөрүнчүг боор-дур.

Чүртүн Азы-чеп програм-маны боттандыры — бүтү ийитин херек. Ындыг бо-ганда, киж бүрүзү анаа бо-

«Октябрь 30 чылы» сов-хозтун хойжуу. Чөөн-Хемчик район.

